

Yayına Geliş Tarihi: 28\05\2019
Yayına Kabul Tarihi: 24\07\2019
Online Yayın Tarihi: 06\08\2019

Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik
Araştırmalar Dergisi
Cilt: 3, Sayı: 7, Yıl: 2019, Sayfa: 120-142
ISSN: 2587-2206

NAMIK KEMAL'İN CELALEDDİN HARZEMŞAH PİYESİ ÖRNEĞİNDEN HAREKETLE LİDER KÜLTÜ VE TARIK-I NECAT KAVRAMI

Mesut DAVULCU¹

Özet

Pragmatik tarih yazımında lider ve kahraman figürü başat rol oynar. Lider ve kahraman profiline en çok çöküş dönemlerinde ihtiyaç duyulur. Osmanlı son dönem aydınlarından olan Namık Kemal tarih yazımında pragmatik bir tutum sergilemiştir. Devletin kurtuluş yolunu birlik ve beraberlikte görmüştür. Kurtuluşun Osmanlılık ve İslam Birliğinde olduğunu savunmuştur. Namık Kemal Celaleddin Harzemşah eseri başta olmak üzere pek çok eserinde, vatan kavramını işlemiş vatan sevgisini yeniden kurmuştur. Çöküşten kurtaracak atımları yapacak lider / hükümdar prototipini belirlemiş, geçmişten olumlu örnekleri gün yüzüne çıkartarak sunmuştur. Bir liderin nasıl olması gerektiği, çöküşe sebep olan hükümdar tiplerini, adalet ve liyakat kavramını, oluşturmak istediği kurtuluş yolu çerçevesinde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler : Namık Kemal, Celaleddin Harzemşah, Liderlik, Pragmatizm

Jel kodu: Z19

THE LEADERSHIP CULT AND THE WAY OF SALVATION THROUGH THE EXAMPLE OF NAMIK KEMAL'S PLAY, CELALEDDİN HARZEMSAH

Abstract

In pragmatic historiography the figure of the leader and hero plays a major role. The profile of the leader and hero are needed mostly in the times of collapse. Namık Kemal, one

¹ Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı,
mes.dav41@gmail.com

Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah ... The Meriç Journal Cilt:3,Sayı:7, Yıl:2019
of the intellectuals of the last period of the ottoman, showed such a pragmatic position in historiography. According to him, the path of salvation of the state depended on unity and being together. He justified that. Salvation was concerning with Ottomanism and İslamic Union. In many works of him, Namık Kemal, primarily his work celaleddin Harzemşah, had the issue of homeland, nation, and re-created the love of country. He identified the leader / ruler prototype that had been made advance through saving from falling, he served by uncovering the positive examples of the past. He researches how a leader should be, the types of rules caused to collapse, nation of justice and merit within the framework of the road of redemption.

Keywords : *Namık Kemal, Celaleddin Harzemşah, Pragmatic, Leadership*

GİRİŞ

Pragmatik tarih yazımı kahramanlar etrafında dönen bir tarih yazımıdır ve kahramanlar her türlü noksanlıklardan münezzehtir. Antik dönem kahramanlarından başlayarak çağdaş dönem kahramanlarına kadar tasvir edilen çoğu kahramanlık atfedilen lider veya kumandanlar kısa boylu ya da zayıf olarak tanımlanmaz ya da hayal edilmezler. Zihinlerdeki büyüklüğün yansımasıdır büyük adamlar. Dolayısıyla en ufak insani vasıflar ağlamak, üzölmek, dayak yemek vs. gibi davranışlar insan ötesi varlıkmiş muamelesi edilen büyük adamlara yakıştırılmaz.

Büyük adamların, en büyük vasıflarından biri de sevgi dolu olmalarıdır. Büyük adamlar kin, nefret ve şiddet insanları değil, sevgi ve aşk adamı olarak yüce gönüllü insanlardır (Carlyle, 2004: 9).

Bu bağlamda Namık Kemal'in çizdiği Padişah portreleri de buna benzerdir. Namık Kemal'in en önem verdiği liderler Fatih ve Yavuz'dur, dolayısıyla onlar üzerinde daha uzun durmuştur. Fatih'in çocukluğuna dair verdiği malumatlarda haylazlığı ve Molla Gürani'nin onun eğitime atanması bahsinde şu olay geçer.

“Zeki çocukların çoğunda göröldüğü gibi son derece söz dinlemez ve zıpzırdı. Bu zıpzırlık sonucu dersten son derece sıkılır ve nefret ederdi. Sultan Murat Molla Gürani'ye ‘çocuk yine okumazsa bununla döversin’ diyerek eline sopa verdi. Derste çocuk, sopanın neye yarayacağını sorunca ‘babanız emretti, eğer okumazsanız sizi döveceğim’ cevabını verdi. Fatih bu cevap karşısında güldü ama şaka etmediğini anlayınca otoritesine boyun eğerek çalışmaya başladı. Şekayık Molla Gürani'nin Fatih'i gerçekten dövdüğünü yazar. Fakat ne böyle bir davranış o devrin kurallarına uyar ne de o derece kötü bir davranış Molla Gürani gibi

Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah ... The Meriç Journal Cilt:3,Sayı:7, Yıl:2019
davranışı ve dürüstlüğü sertliği derecesinde yüksek olan bir bilim ve fazilet abidesinden umulur (Namık Kemal, 2013:555)."

Fatih de Molla Gürani de devrinin büyük adamlarındandır. Öğretmen öğrenci ilişkisi açısından tasvip edilmese de sıradan olabilecek bir davranış ikisi arasında imkansızmış gibi lanse edilmiştir. Çünkü bir otoriteden şiddet görmek çocukta olsa daha sonradan ulu bir padişah olacak olan Şehzade Mehmet'in büyüklüğüne zarar verir. Namık Kemal'in anlatısında padişah 'Fatih', çocuk 'Mehmet'in önüne geçmiştir. Dayak mevzusu da tarihsel bilgi açısından aydınlatılması çok zor bir konudur. Molla Gürani'nin Şehzade Mehmet'i dövdüğü Şekayık'ın anlatısına rağmen bilinemez ancak dövmediği hakkında da bir yorum yapılması mümkün değildir.

Namık Kemal Barika-i Zafer adlı eserinin önsözünde tarihi mazinin geleceğe haber aktarma aracı olarak tanımlamaktadır ancak zihninin geri planında tarihe yüklediği "hizmetkar" misyonu burada da karşımıza çıkar. Önsözün devamında *"fenn-i şahane vaşfiyla tescil olunan ma'rifet-i hükümetin en büyük hadimlerindedir (Namık Kemal),"* şeklinde bir tanımla yaparak tarihin siyasal ve sosyal dengeyi kurmada kullanmaya ve ideolojilere uygun bir şekilde biçimlendirebilmeye müsait olduğunu farkında olduğunu belirtir.

Tarihin belli bir forma sokulup sunulması aslında bir devir daim oluşturur. İdeolojilere göre biçimlenebilen tarih, amaçlı tarihtir amaç ise en nihayetinde sosyal bir dönüşümün oluşturulmasıdır. Son tahlilde toplum mühendisliğinin, istedik davranışların sergilenmesinde tarih büyük bir "motivasyon" alanıdır. Namık Kemal tarihin rivayetler ve hikayeler dizisi dışındaki bu yönünden dolayı tarihe yakınlık duymuştur. Onun yaşadığı çağ toplumsal dönüşümün gerçekleşmesinin hayati bir önem taşıdığı çağ idi. *"Zahirde bir hikayeden ibaret görünüyor fakat gerçekte..." (Namık Kemal, 2013 :11) "* ifadesinden tarihin sosyal yapı başta olmak üzere devlet yapısına bile etki edecek şekilde kuvvetli bir araç olması, yıkılmak üzere olan bir imparatorluk aydını Namık Kemal'i cezbediği söylenebilir.

Namık Kemal'in faydacı tarihe olan ilgisi, yazdığı Osmanlı Tarihi'nin girişinde ki şu soruda belirir:

"Gerçekte bir milletin tarihi bilinmezse yaşamayı, ilerlemesi için gerekli sebeplerin varlığı ve yokluğu nereden öğrenilecek? (Namık Kemal, 2013: 11) "

Namık Kemal'in tarihi bu soruya cevap arayan bir tarih olduğuna göre metinlerini zayıf ve sıradanın üzerinden mi kurar yoksa güçlü kahramanlar üzerinden mi tarihini inşa eder? Namık Kemal'in tarihi terakki başta olmak üzere devrinin tüm aksaklıklarına karşı büyümek için ve hatta yok olmamak için "geçmişten güç bulmaya çalışan (Şirin, 1996)" bir tarihtir.

Akif Bey oyununda gerçekleştirilecek olan sefer için yapılan tanımlamalar ve sefere yüklenen misyondan tarihe ve ecdada yüklediği görevleri açıkça anlayabiliriz. Öncelikle sefer emri geldiğinde Akif Bey on yıllık eğitimine verdiği emeğin neticesini alacağı, milletin onuruna, devletin şanına, vatanının geleceğine hizmet edeceği için mutludur. Kaptan olarak göreve çıkan Akif Bey, Barbaros Hayreddin'in, Piyale Paşa'nın, Kılıç Ali'nin makamında olduğunu hatırlatır, yüzlerce yıl Akdeniz'de, Hint Denizinde, İspanya sahillerinde sancağını dalgalandıran, şanını yükselten kahramanlıklara ve fedakarlıkların hatırlanmasına vurgu yapar (Namık Kemal, 2012a :17).

Namık Kemal'in kahramanlar ve parlak dönemler üzerinden var ettiği tarih için Kaplan şu yorumda bulunur, "*Namık Kemal'in edebiyatı niçin kahramanların tebcili üzerine kurduğu devri düşünülürse pek güzel izah olunur. Devir bir yıkılma devridir. Cemiyetimizde Avrupa'dan geri kalmış olma şuuru ve devamlı muvaffakiyetsizlikler bir aşağılık kompleksi vücuda getirmişti. Millet kendine itimat edemez olmuş, istikbalde de ümidini kesmiştir. Namık Kemal, iyi bir görüşle insanın irade kudretini anlatıyor ve eskiden yetişmiş kahramanların hayatını tebcil ediyordu (Kaplan, 1948: 150)*" İbrahim Şirin şu ise şu yorumda bulunmuştur, "*pürüzlü gördüğü, batılıların pürüzlü olarak gösterdikleri hadiselerin gerçekte olmuş dahi olsa kabul etmemiş, onları giderme yolunu seçmiştir. Olmuş olduğuna inanılanın tarih yazıcılığına yakınlaştırır (Şirin, 1998: 81).*" Dolayısıyla Namık Kemal'in bu seçimi onun tarihçiliğini objektif tarihten uzaklaştırır pragmatizme ve ideolojik tarihe yakınlaştırır. Namık Kemal ispat ve çürütme yolu ile tarihi batılılarla ve hükümetin aksaklıklarına karşı bir savaş alanı olarak görür.

Kabul etmediği ya da düzeltme ihtiyacı gördüğü pürüzlerden biri İstila Devri'nde ele aldığı Yıldırım Bayezid ve Timur hadisesidir. Ona göre yıldırım şiddet ve azametiyle onu mağlup edebilirdi ancak kötü talihi kuvvetlerini parçaladı ve ateş parçası kahraman olarak nitelediği Yıldırım'ın mahvına bu durum sebep oldu. Ayrıca ona göre böyle kötü talih, tehlikeli zamanlarda yaşanabilir, hatta bilerek yapılmış gibi duran bir hata bile aslında bir hastalık arazi gibi zaruri olabilirdi. Timur'un Osmanlı topraklarına göz dikmesinin sebebini gene Osmanlı'nın azameti, kudreti ve ganimetlerle dolu servet hazinesi olarak

Namık Kemal'in Celaledin Harzemşah ... The Meriç Journal Cilt:3,Sayı:7, Yıl:2019 göstermiştir. Esir edilen bir padişahı ateş parçası bir kahraman, girişilen savaşta mağlup olmayı talihsizlik, savaşın nedenini de devletin azametinin kiskanılması servetine göz dikilmesi olarak nitelemiş, savaş sonra siyasi birliği dağılan ve fetret devri olarak nitelendirilen dönemi es geçmiştir (Namık Kemal, 2017: 17).

Yavuz'u ele alışı halifelik gücünü hatırlatmak ve dönemin iktidarına İslam'a hizmetin aksadığı uyarısında bulunmaktır. Fatih ise cihangirlik günlerine özlemin metnidir. Onun amacı uyuyan deviy uyandırmaktır tarih ise deviy uyandırmak için kullandığı tüydür.

Araç tarih amaç ise; dahili ve harici şeklinde ikiye ayrılabilir. Dâhili amacı devletin çöküş alametlerine engel olarak geleceği geçmişin teminatında kurmaktır. Bir sıçrama tahtası örneği verilebilir bu duruma, en yükseğe fırlayabilmek için en aşağıdan güç alma ve o ivme atılım sağlama. Harici amacı ise Avrupalı çeşitli yazar veya tarihçilerin iddiaları ile oluşan önyargıları kırmak, bu önyargıların kendi toplumuna ulaşip, toplumunda bu "yanlışlara" inanmasına engel olmaktır.

1. NAMIK KEMAL'İN TARİH İNŞASINDA GELECEĞİ KURMA VE GEÇMİŞİ SAVUNU

Namık Kemal, geleceğin oluşturulmasında tarihin gücünü farkındadır. Tarihten ders alıp, hataların tekrarlanmaması çabası içindedir. Toplumsal bilincin sürekliliğini sağlamak için tarihin körükleyici ve birleştirici gücünü kullanır. Türk ve İslam tarihinden özenle seçtiği kahramanlar, ortak noktalarının devlet adamı olmaları tarih eserlerini oluşturmasında ki esas amacın ne olduğunu gözler önüne serer. O geçmişteki güçlü liderleri ele alıp hatırlatarak gününe taşır ve geleceğe miras bırakmak ister. Namık Kemal'e göre tarih devletlerin bekalarını sağlamlaştıran bir araçtır (Aktaş, 1993: 9).

Namık Kemal yalnızca güçlü liderleri, önemli kahramanları değil, Osmanlı Devleti'nin aksayan yönlerini de tarih üzerinden verir. Namık Kemal'e göre vermek istediği mesajlar dahilinde tarih sığınılan bir liman, devletin varlığını korumak için bir kalkandır. Tarih ona göre batmakta olan Osmanlı gemisinden geleceğe atılan işaret fişegidir. Kötü yönetime, halktan uzak hükümete muhtıra verme aracıdır.

Hükümetin hakimiyetinin ve otoritesinin iyice zayıfladığı 1800-1900'lü yıllarda sancak beylerinin, uç bölgelerde Osmanlı'nın adaletini temsil edecekleri yerde zulüm, haksızlık ve yolsuzluklar ile ellerindeki gücü halkın üzerinde

Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah ... The Meriç Journal Cilt:3,Sayı:7, Yıl:2019
demirden yumruk şeklinde kullanmalarını *Gülnehal* adlı eserinde Kaplan Paşa üzerinden vermiştir. Kaplan Paşa devletin hakimiyetinin yitirilmesinin sembolüdür :

“Ben burada zabitim, üç yüz kişiye hükmüm geçiyor. Hangisine her ne istersem yaparım. Üç yüz bin kişinin başı elimde duruyor. Hangisini istersem anında koparır, avucumda oynarım. Hiç kimse benim emrime karşı duramaz (Namık Kemal, 1986: 30).”

Namık Kemal *Gülnehal*'de aynı zamanda hukukun gerekliliği ve kanunun üstünlüğünü göstermeye çalışmıştır.

Sistemin kişilerin elinde aksayabileceğini en üst kademedeki Sultan adalet ile yönetmeye çalışsa da en alt kademedeki bürokratları kontrol edecek, bağlayacak kanunun olmaması toplumsal yapıyı bozar nitelikte olacağını ve devlete olan güveni bitirebileceğini örnekler :

“Ekmek hamur çıkıyor! Diyen adamın boynu vurulur mu? Hiç, kocasını hapisten çıkarmak için yalvarmağa gelen kadın asılır mı? Hiç sekiz yaşında, altı yaşında masumların canına kıyılır mı? Artık illallah! Memlekette ne kadar adam varsa, hepsini mi öldüreceksiniz? Sultan Selim (III): ‘Haksız yere hiçbir kimsenin bir kılına bir puluna dokunmayın!’ diye, iki günde bir ferman gönderiyor. Siz burada kan dökmekten başka bir şey düşünmüyorsunuz (Namık Kemal, 1986: 49)”

Osmanlı Tarihi eserinin girişinde de tarihe bakış açısını, tarihin ve tarih bilmenin faydasından uzunca söz eder. Ona göre devlete ve devlet yöneticilerine olduğu kadar mektep talebesine için bile elzem bir bilimdir tarih.

Namık Kemal tarihte ki olay ve kahramanları ideolojisinin kemendi ile çeker. İhtiyacı olan verileri ön plana çıkararak birer hizmetkar olarak kullanır.

Batı siyasasına yön veren ve yavaş yavaş beynelmilel bir gerçeklik haline gelen kavramlardan kaçınılamayacağını bilir ve destekler. Batı menşeli bu kavramların ne İslam ile ne de Türklük ile çatışmadığını zihinlere yerleştirmek amacıyla en güvenilir dostu tarihten yardım alır.

İnsan hakları, halk hakimiyeti, anayasaya bağlı parlamenter sistem gibi kavramların İslam siyaset geleneğinde var olduğunu, bu kavramların şeriata uygun olduğunu ileri sürmüştür. Ümmetin hakimiyeti, kişi hürriyeti, kuvvetler ayrılığı,

Namık Kemal'in Celaledin Harzemşah ... The Meriç Journal Cilt:3,Sayı:7, Yıl:2019
temsili hükümet, müsavat, anayasal rejim gibi fikirlerin İslam'daki yerini bulmak için gene tarihe yönelmiştir. Halkın egemenliği ile biat kavramını, parlamenter sistem ile meşveret meclisi arasında bağ kurmuştur (Lewis, 1997: 143-144).

Namık Kemal ilmi tarihçilikten öte üslupçu ve heyecanlı bir metot izler. Olayları ve kişileri idealize eder mübalağalı bir şekilde anlatır. Tarihe yüklediği misyon büyüktür. Bir milletin idaresinde bulunanların hatasını engellemektir. Hataya engel olan yegane araç ona göre tarihtir. Siyasi yönü yanında toplumsal yönü de önemlidir. İnsanlık geçmişinin bütün tecrübesini tarih bünyesinde barındırır. Bu durum da zihnin terbiyesine yardımcı olur. Namık Kemal'e göre tarih yalnız fikirleri aydınlatmaz, vicdan temizliğine de hizmet eder (Kabaklı, 1985 :580).

Namık Kemal'in eserleri, Osmanlılık ve İttihad-ı İslam ideolojileri ile örülü olduğu kadar bazıları özellikle savunu metinlerdir. Namık Kemal kendini pek çok savaşa adanmıştır. Bu savaşlar;

1-Toplumsal birliği sağlayarak İmparatorluğu milliyetçi akımın zararlı etkisinden kurtarmak, ulus milliyetçiliğine karşı diğer dini ve etnik unsurlar ile beraber vatan sevgisi çerçevesinde yaşanılmasının ortamını hazırlamak,

2-İmparatorluğun teknik, sanayi ve kültürel geri kalmışlığını ortadan kaldırıp Avrupa'nın gelişmişliği ile yarışır düzeye getirmek,

3-Batı Medeniyetine karşı Doğu Medeniyetini İslam ve Sünnilik ekseninde ve Osmanlı merkezli olarak geliştirmek, kuvvetlendirmek

4-Avrupa'nın İslam'ı ve Osmanlı'yı ön yargılı bir şekilde tanıyıp tanıtmamasına karşı, iddiaları çürütme yoluna giderek savunu metinleri oluşturmak, İslam'ı ve Osmanlı'yı her mecrada koruyup propagandasını yapmaktır.

Namık Kemal, Batılı aydınların ideolojik tutumları sebebiyle kaleme aldıkları Osmanlı ve İslam aleyhindeki yazıların, genç nesillerin zihnini tahrip etmemesi, bu zararlı fikir ve neşriyatlardan korunması ayrıca moral ve motivasyon kazanmaları amacıyla hem tarihsel metinleri inşa hem de savunu metinlerinin inşasına önem vermiştir. Namık Kemal'in tarih eserleri ve tarih anlayışı da Batılı yazarlara karşı Osmanlı'yı savunma isteğine dayanır (Şirin, 1998: 28).

İbret Gazetesindeki “Vefa-yı Ahd” ve “Avrupa Şarkı Bilmez” makaleleri, Hammer’ın iddialarına karşı “Osmanlı Tarihi”, Ernest Renan’a karşı “Renan Müdafaaanamesi”ni kaleme almıştır.

“Vefa-yı Ahd” makalesinde; Avrupalı yazarın Osmanlı’yı mutaassıp ve zorba olarak yaftalamasına karşı Namık Kemal, Platon ve Aristo’ya Avrupa kiliselerinde edilen kötü muamele ve yasaklamalara karşı Şark camilerinde gösterilen hürmeti, fethedilen şehirlerde ele geçen çocukların ilimle tanışması ki bu ifadeden devşirme usulü sayesinde vatan evladı kabul edilip devlet kademelerinde görev almalarını anlayabiliriz, Rumların haklarının, menfaatlerinin korunması, dini özgürlüklerinin tesisinin yanı sıra Ermenileri İran baskısından, Yahudileri İspanya zulmünden kurtaranın Osmanlı olduğunu hatırlatıp esas zorba ve mutaassıbın Avrupa olduğunu dile getirmiştir.

“Avrupa Şarkı Bilmez” Makalesi ile Avrupa’nın doğu medeniyetini tanımadığını madde madde örnekler vererek açıklar ve doğuyu ele alan metinlerin başarılı olmadığını, yanlışlar içerdiği üzerinde durur. Tarih yazma fikri de bu eksik, yanlış ve Osmanlı’yı karalama amaçlı yazılan batılıların eserlerini inceledikten sonra zihninde oluşur. Tarih yazma sebebi ve izleyeceği yöntem kafasında belirir. Onun yazacağı tarih zehirli bilgilere karşı panzehir niteliği taşıyacaktır (Şirin, 1998: 27).

Keza esasen askeri okullara Tarih dersi için kaleme aldığı Osmanlı Tarihi, temelde Hammer’ın iddialarını çürütmek üzerine kurulduğu söylenebilir. Olayları ele alışı ve inceleyişi bu durum açısından dikkat çekicidir. Çoğu meseleyi “Bu olayı Hammer şöyle anlatır” diyerek Hammer’dan konu ile alakalı bir pasaj sunar, daha sonra “*Hammer’ın verdiği geniş bilgi ile bizim tarihçilerin anlattıkları arasında çok fark vardır. Burada lüzumsuz mübalağalar ve ters düşmeler bulunmaktadır (Namık Kemal,2013: 458)*” minvalinde yorum yaptıktan sonra “meselenin iç yüzünü” anlatır.

Namık Kemal savunularını birer ibadet olarak görür. Onun için boynunun borcu ve vatana hizmettir.

1.1. Tarık-i Necat

Namık Kemal’in *Celaleddin Harzemşah* oyununda geçen “*tarık-i necat (Namık Kemal, 2016:196)*” ifadesinden yola çıkılarak tarihe yüklediği görevlerden sosyal mobilizasyon / toplumsal dizayn amacı için çizdiği hükümdar ve fert profili

Namık Kemal'in Celaledin Harzemşah ... The Meriç Journal Cilt:3,Sayı:7, Yıl:2019
ile necata ulaşma gayesini tarih konulu eserlerindeki karakterler üzerinden kısaca inceleyeceğiz.

Namık Kemal'in idealindeki devlet adamı ve makbul hükümdar profili cihat kılıcının parlıtısını arttırıp İslam sınırlarını en öteye taşıyan kişidir.

İstila Devri'nde Bursa'nın alınması üzerine İslam topraklarının genişletilmesini amaç edinen, devşirme sistemini kullanarak ıleri görüşlülüğü ile nüfus konusunda yerinde politikalar güden Sultan Orhan önemli bir değerken, Sultan I. Murat'ın İslam sancağını Büyük Balkan'ın ötesine taşıması, Avrupa'nın Doğu taraflarına erişmesi onu ilk üç padişahdan daha üstün saymasına neden olmuştur.

Sultan I. Murat ile bu genişleme devriminin Büyük Balkan sınırlarını geçmesi büyük bir kazanım ve İslam fütuhatına hizmettir. Ancak bu hizmet Yıldırım Beyazıt'ın başına gelen 'talihsizlik' ile kesintiye uğrasa da liyakat sahibi Sultan I. Mehmet'in tahta geçmesi, düşman ve kardeş kavgası sırasında dağılmış Osmanlı topraklarını idaresi altına alması, olgun bir insan aklıyla ikbal imtihanını vermesi at sırtını taht bellemesi tekrar 'Osmanlı Padişah'lığına yakışır kişilerin idareyi aldığını gösterir. Sultan II. Murat'ı ve hükümdarlığını hakimlere yakışır bir gayret ile hekimlere yakışır bir kanaat gibi iki önemli haslet ile parlatmış, Sultan II. Mehmet'e gelince kudret, kuvvet, himmet ve gayretinin yalnız düşmanları yok etmeye değil, ilmi yayıp mülkü imar etmeye kafi geldiğini, olgunluk ve yiğitliği ile Fatih adının, kılıcın ve kalemin hakkını veren bir lider olarak tanımlar.

Şehzade Ahmet ile I. Selim arasındaki taht mücadelesinde Namık Kemal, ehli olduğuna inandığı liyakati ve mahareti ile tacı ele geçiren I. Selim'i destekler.

Biyografi denemelerini topladığı Evrak-ı Perişan adlı çalışmasında da üç önemli Türk İslam kahramanına özellikle değinmiştir. Haçlı istilasına engel olan Seladdin Eyyübi İslam birliğinin kahramanıdır. Bir deha olan Fatih entelektüel yapısı ve askeri dehası ile bir istilanın kazançlarını bir vatana dönüştürür. Sultan Selim, Safeviler'le giriştiği mücadele ile Mısır ve Arabistan fatihi hilafetin sahibi olarak İslam Birliğinin kahramanıdır. Bu kişiler milli birlik ve beraberliği sağlayan eşsiz komutanlardır. Ortak noktaları da İslam birliğine hizmet ederek ulaştıkları kudrettir. (Pala, 1988: 149-160).

Namık Kemal devlet yönetimi başta olmak üzere her alanda liyakata büyük önem verdiği gerek yaşı küçük olmasına rağmen abilerinden daha cevval olan I. Mehmet'e olan desteğinde, gerekse kardeşi Ahmet'ten daha maharetli olan I.

Namık Kemal'in Celaledin Harzemşah ... The Meriç Journal Cilt:3,Sayı:7, Yıl:2019
Selim'e desteğinde karşımıza çıkar. Aynı vurguyu Fuzuli'nin şiirine karşı nazire yapan Cezmi'ye Şair Nev'i'nin desteğinde görebiliriz. O da bu minvalde bir örnek olarak karşımıza çıkar, Nev'i'yi liyakata aşık bir şair olarak tanımlar, büyüklüğünün de bundan geldiğini savunur.

Osmanlı Ülkelerini İslam kıblegahı yapan I. Selim ittihad-ı İslam ideasını realize eden bir figür olduğu için Namık Kemal onu 'Şu muazzam Osmanlı Devleti'nin en büyük adamı' olarak niteler. Cezmi romanında Yavuz'un amacının "*İskender, Cengiz ve hatta Timur'un yüreklerini yakan dünya egemenliği düşüncesinin İslam dininin manevi gücüyle gerçekleşmesi için gerekli ortamı sağlamak (Namık Kemal, 2012b :27)*"

Ayrıca onu büyük yapan en önemli hasleti döneminin liderlerindeki en büyük eksiklik olarak gördüğü su götürmez bir gerçek olan ve devletin zayıflamasındaki büyük sebeplerden biri olan 'yükselme ümidiyle, baş eğerek itaat gösteren dalkavuklardan ibaret bürokrat tayfasını' etrafından def edip, 'hak namına muhalefet eden hayırseverler' i makbul görmesi, sert muhalefetleri doğru olduğu için kabul edip uygulamasıdır.

Namık Kemal'in idealindeki fert, Bursa'nın fethinde; askerin üstün şahsi özellikleriyle beraber tecrübeli, gayretli ve kudretli olması sonucu Osmanlı kılıcını gören ülkelerin kendiliklerinden teslim olduğu, Cezmi gibi kalemi kuvvetli, zihni berrak, yüreği vatan ateşiyle çarpan, mütevazi, bedensel gücü yerinde, İslam Bey ve Zekiye, Akif Bey ve Dilruba gibi vatan aşkını, nefsten ve nefsi aşktan üstün tutan, hiçbir kahramanlığı sakınmayan bireyler olarak eğitilmiş, kültürlü, sosyal ve siyasi olaylarla yakından ilgili vatan söz konusu olduğunda canını göz kırpmadan verecek şekilde devletine bağlı, eline aldığı her işin üstesinden gelecek derecede liyakat sahibi olan bireyler yaratılarak devletin yükselişinde katkı sağlayacaktır.

O, kuruluş dönemi hükümdarlarının üstün özelliklerini tek tek sayarak ideal hükümdarda olması gereken nitelikleri adeta bir araya toplamıştır. Ona göre Osmanlı mülküne, Osmanlı hanedanına yakışır lider profilinin bu hasletlerin birleşimiyle ile devlet necat yoluna girebilir, terakki sağlayabilirdi.

Ona göre devlet adamları ve liderlerin en üstün faziletlerle bezenmiş olması bir devletin yücelmesi için yeterli değildir. Halkın dolayısıyla fertlerin kadın erkek çoluk çocuk demeden teker teker vatanına milletine mülküne bağlı fedakar ve cefakar özelliklerinin yanında kahraman yaradılışlı, dindar ve ahlaklı bireyler olması gerektiği, bilek gücü kadar ilmi de kuvvetli asrının en kültürlü milleti olması necat yolunu süsleyen kaldırım taşlarıdır.

Vatan kavramı gerek Osmanlı toplumunda, gerekse Avrupalı toplumlarda anlamsal bir devinim yaşamıştır. İdeolojilerin dönüşümleriyle bu kavramın manası genişlemiş ve önemi artmıştır.

“Vatan” geleneksel Osmanlı anlayışında üzerinde yaşanan toprak parçası ya da kişinin doğduğu yer anlamına gelir. Hiçbir şekilde milli bir duygu içeriğine sahip değildir (Vatandaş, 2004: 218).

Böyle dar bir mana ve duyguya sahipken Avrupa’da ortaya çıkan fikir hareketlerinin etkisiyle bir kimsenin doğup, büyüdüğü; bir milletin hakim olarak üzerinde yaşadığı, barındığı, korumak uğruna canını vereceği toprak. Bir ulusun egemenliğini yaşattığı alan gibi daha geniş bir anlama ve duyguya sahip olmuştur.

Osmanlı’da vatan kavramının dönüşümü Tanzimat ile birlikte devlet politikası haline gelen Osmanlılık siyaseti ile yakından alakalıdır. Milliyetçilik çağında imparatorluk karakterinde olan Osmanlı, farklı etnik ve dini toplulukları hanedan ve ortak tarih etrafında birleştirip yeni bir kimlik yaratmak istemiş, bu kimliğin en önemli harcı olarak da “Osmanlı vatani” kavramını kullanmıştır. Vatan birliği toplumsal dayanışmayı ve farklılıkların birlikteliğini sağlayacak en önemli ideolojik araç olarak düşünülmüştür. Vatan mefhumun siyasallaşp kitlelere yayılmasındaki en büyük başarı Namık Kemal’indir. Namık Kemal vatani, geçmiş ve ortak tarih temelli olarak tanımlamış, halihazırda padişaha/hanedana duyulan saygı, sadakat ve sevgiyi vatan ve millete duyulan sadakat, fedakarlık ve saygıya dönüştürmeye çalışmıştır (Taştan, 2017: 155-156).

Namık Kemal ve arkadaşlarının eserlerinde kanun, hukuk, hürriyet, meşrutiyet, akıl, terakki, medeniyet kavramları bolca yer alır ancak vatan kavramı Namık Kemal’e kadar kullanılan ve fark edilen bir kavram değildir. Bu kavram yenidir. Çünkü o vakte kadar vatan tehlikede değildir. Tehlikeye düşmeden de vatanın ne olduğu ve önemi bilinmez (Başaran Alpagun, 1999: 263).

Namık Kemal’e göre vatan bireyin varoluşunu borçlu olduğu Tanrı kadar kutsal bir varlıktır :

*“Beni Allah yarattı, vatan büyüttü. Beni Allah besliyor, vatan için besliyor!
Vücutum vatanın toprağından, nefesim vatanın havasından! Vatanımın uğrunda
ölmeyeceksem, ya ben ne için doğdum! (Namık Kemal, 2006: 182).”*

Vatan makalesinde de vatan sevgisini oluşturan öğelerin ‘ebna-yı vatan’ arasında bulunan dil birliği, menfaat birliği, gelenekler, gönül yakınlığı ve fikir

Namık Kemal'in Celaledin Harzemşah ... The Meriç Journal Cilt:3,Sayı:7, Yıl:2019
kardeşliğinden oluştuğunu dile getirir. Burada “ebna-yı vatan” vurgusu ile her hangi bir ırkı ön plana çıkarmadan yalnızca vatan evladı olarak tanımlaması hem resmi ideolojiye hem de kendi ideolojisine uygun bir tabirdir.

Türk toplumunda vatan kavramını milli duygularla harmanlayıp en yeni halini veren de Namık Kemal'dir (Banarlı, 1947: 3).

Namık Kemal'in vatanı ‘vazife fikriyle birleşen’ bir milliyet görüşü içermektedir (Şirin, 1998:30).

Ancak Namık Kemal'in vatan anlayışının, resmi Osmanlılık ideolojisini tam olarak yansıtmadığı noktalarda mevcuttur. Namık Kemal vatan sevgisini dile getirmek için inşa ettiği metinlerin başında gelen *Vatan yahut Silistre*'de de, *Kaniye*'de de gözler önündedir. *Kaniye*'den bir pasaj ile bu durumu örnekleyebiliriz.

“Elhamdülillah Müslümanız. Karşımıza gelen düşmana karşı cihad, yani din ve devleti korumak vazifesini yerini getirmek üzerimize farz, yani Allah'ın bir emridir. Biz Padişahımız Efendimiz Hazretlerinin kuluyuz. Müslümanların halifesi olan Padişahımız için değil bir kalesi, herhangi bir avuç toprağı için dahi canımızı feda ederek yediğimiz ekmeğı helal ettirmek hepimizin en tabi vazifesidir (Namık Kemal, 1993:73).”

Namık Kemal'in vatan sevgisi anlayışında “feda olmak”, “Şehadete ulaşmak” gibi ölüm itemleri görev kadar kutsal bir kuvvetle verilmiştir. Bireyin yaşaması değil, devletin yaşaması ön plandadır.

İktidarın oluşturduğu düzenin bozulmaması amacıyla, toplumu kendi varlığı için feda etmeye doğru güdüler. Bu, devletin toplum hizmetinde olması gerekirken, toplumun devlet hizmetinde olması anlamına gelir (Şirin, 2005, s.82). Bu durum uzunca bir süre mutlak monarşi ile yönetilen toplumun ve özelde de Namık Kemal'in her ne kadar hürriyet, meşrutiyet ve hukukun üstünlüğü gibi kavramlara bağlılığı bilirse de zihninin alt katmanlarında var olan “vatandaş” olamamış tebaanın varlığına delildir.

Namık Kemal'in vatan sevgisi anlatısında salt olarak Türk ve Müslümanlara ait bir sorumluluk, fedakarlık ve imani bir aşk olarak verilmiştir. Ecdat kanı ve Müslüman Türk unsurun fedakarlığı üzerine kurduğu bu tarz temalarda Osmanlılığın beklediği farklı ırk ve dinden insanların ortak paydada bir araya gelip ortak bir geçmişe sahip olduğu anlatısı eksik kalmış, gayrimüslim

Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah ... The Meriç Journal Cilt:3,Sayı:7, Yıl:2019
unsurlarında var olduğu bileşik devlet temelinde, Osmanlı vatandaşlığı kavramı
tavsiye olarak kalmış biçimdedir (Mardin, 2002: 366-367).

2. OSMANLILIK İDEOLOJİSİ VE İTTİHAD-İ İSLAM İDEASINI LİDERLİK OLGUSU ÇERÇEVESİNDE İNŞASI

Avrupa'da ortaya çıkan fikir hareketlerinin Osmanlı'ya yansımaları Tanzimat ve Islahat Fermanları ile olmuştur. Bu fermanlar ile beraber Avrupa'nın baskısı artmış, artan baskılar Osmanlı aydınlarını yeni ideolojik arayışlara itmiştir. Namık Kemal'in de dahil olduğu Yeni Osmanlıların ön plana çıkardığı ve kurtuluşu gördüğü fikir hareketi Osmanlıcılıktır. Çökme yolunda ilerleyen devletin bir aydını olan Namık Kemal, devletin bu gidişatını engellemek için çareyi Osmanlı birliği yolunda görür. Bu onun için önemli bir önlem ve tedbir niteliğindedir

Namık Kemal, "Osmanlı" adını bir hanedan adı olarak değil, imparatorluğun tamamını kapsayan bir terim olarak kabul eder. Osmanlı vatandaşlığının oluşabilmesi için, Müslüman ve Gayr-i Müslim tüm tebaanın haklarının eşit bir şekilde güvence altına alınması gerekliliğine inanır (Mardin, 2013: 365-366).

Cumhuriyet idaresi döneminde de ülkü, dil, vatan, tarih birliği olarak varlığını devam ettiren bu yönelim, aynı toprak parçasında yaşayan o toprağı vatan kabul eden geçmişleri ortak olan geleceklerini de ortak kurmak isteyen vatandaşlar arasındaki fikir birliğinin sağlanması Osmanlıcılık düşüncesi çerçevesinde temel hedefidir.

Osmanlıcılık ideolojisi ile İmparatorluğu kurtarma fikri Namık Kemal'in benimsediği girişimlerinin başındadır. Bunu hayata geçirmeyi uygun görmüştür. Eserlerinde ki tarihsel temalar bu fikrin ürünüdür. Adeta örnek toplumsal ve siyasi hayat için yapıtlarını bir prototip sunmuştur.

Namık Kemal'e göre tarihte gerçekleştirilen "birlik" ve "kuvvet" örnekleri, Moğol İstilasına karşı Celaleddin Harzemşah'ın mücadelesi, Haçlı Seferlerine karşı Selahaddin Eyyübi'nin başarıları, Hristiyanların merkezi İstanbul'un Fatih tarafından fethi, Halifeliğin merkezi Mısır'a Yavuz'un yaptığı Seferi'dir (Şirin, 1998: 26).

Namık Kemal Emir Nevruz'u İran, Türkmenistan, Orta Asya ve Çin'de Müslümanlığın yayması ve gelişmesinde, Moğolların İslamiyet ile tanışmasında etkili bir lider olarak Namık Kemal'i etkilemiştir. (Pala, 1989: 156).

Namık Kemal'in eserlerinde lider figürü önemlidir. Bu yüzden ele aldığı olaylarda kişisel kahramanlıklar ön plandadır. Lider gerek devlet yönetiminde gerekse ordu yönetiminde pek çok eserinde dikkat çektiği noktadadır. Çizdiği lider figürü idealize edilmiş, türlü kişisel faziletlere sahip üstün bir karakterdir. Böyle bir liderin mutlak gücü ile beraber milletin ona tabiiyeti Osmanlı birliğini güçlendirme ve kazanılacak başarılar için kaçınılmazdır. *Celaleddin Harzemşah* adlı oyununda da “*hükümet iki kuvvetle idare olunmaz, kılıç iki elle kullanılmaz* (Namık Kemal, 2016: 294)” mutlak otoritenin ve liderin önemine vurgu yapmıştır. Ayrıca liderin öncü ve itici bir kuvveti bulunduğunu milletine ve ordusuna önderlik etmesi gerektiğinin de bilinen bir gerçek olduğuna dikkat çeker : “*Padişahım! Vakit geçiyor malum-ı şahanenizdir ki efendimizi önünde görmedikçe asker cennet için bile adım atmak istemez* (Namık Kemal,2016: 277).

Ayrıca Kaniye muhasarasında Tiryaki Hasan Paşa'nın kahramanlıkları ile beraber Silistre müdafaasında seferber olan halkın, düzenli ordu gibi gayret ve başarı ile büyük bir orduyu yenmesi de birlik ve kuvvet örnekleri arasında sayılabilir.

Sayısal olarak orduların karşılaştırılması da Namık Kemal'in bolca kullandığı itemlerdendir. Mesela Kaniye'de ki kuvvetleri on bini bulmayan Osmanlı askerinin, Matyoş kumandasında bulunan beş yüz elli bin kişilik kuvvete üstünlük sağlaması, Silistre Muhasarasında onbeş bin kişiyi bulmayan Osmanlı ordusuna karşılık, Mareşal Paskeviçin emrinde doksan bin askerin bulunması dikkat çektiği noktalardandır. Ayrıca Tutrakan'da otuz Binden fazla düşman askerine karşılık üç tabur Osmanlı askeri, Tolçi taraflarında on yedi bin Osmanlı askerine karşılık yüz top ve seksen bin düşman askeri, Gözleve'de otuz tabur Osmanlı'ya karşı seksen taburun, Yergök'te sekiz tabur İslam askerine karşı mükemmel bir Rus ordusunun bulunduğunu da belirtmiştir. *Celaleddin Harzemşah*'da da Harzem bölgesindeki muharebede Tatarlar doksan bin kişiyken, Celaleddin'in komutasında sadece bin sekiz yüz asker vardır. Bazı zamanlar ise üç yüz elli kişi kaldıkları anda her bir askerin üç yüz elli Tatarla mücadele ettiğinin de özenle üzerinde durur.

Netice olarak Osmanlı milletinin ve İslam askerinin düzenli olduğunda ve özveri ile idare edildiğinde Allah'ın da yardımı ile düşmanı yenmede sayı olarak üstünlüğün bir önemi olmadığını verdiği örneklerle de kanıtlamaya gitmiştir.

Osmanlılığın, şanın ve dedelerin ününün korunması gerektiğinde tüm dünyanın şahit olduğu kahramanlıkları savaş meydanında tekrar göstermeye her halükarda hazır olduğu bu eserlerde verdiği alt mesajdır.

İttihad-ı İslam tabiri ilk kez Namık Kemal tarafından Hürriyet gazetesinin 10 Mayıs 1869 tarihli sayısında kullanılmış, ardından Yeni Osmanlılar'ın diğer basın organlarında özellikle de Basiret Gazetesinde tartışılmaya başlanmıştır. Batı bu kavramı Panislamizm olarak kabul etmiş ilk defa da 1875'te kullanmıştır (Özcan, 2001: 470). Namık Kemal İbret Gazetesinde 27 Haziran 1872 tarihli "İttihad-ı İslam" başlıklı yazısında da Avrupa ile yarışır düzeyde terakkiye kavuşmuş bir şark dünyasının kurulabileceğini, bayraktarının da hilafete halihazırda sahip, Avrupa Medeniyetine yakın Osmanlı'nın üstlenebileceğini savunmuştur. Batıya karşı Doğu medeniyetinin yükselişi minvalinde bir tahayyüldür.

Avrupa'da ortaya çıkan "pan" akımlarla eş zamanlı olarak gelişmiş, Panislavizm, Pancermenizm gibi akımların Osmanlı'da ki yansıması olarak karşımıza çıkmıştır (Kaplan, 1948: 111).

İttihad-i İslam ideolojisi, kökleri İslam tarihine dayanmayan, gelenekselleşmemiş bir siyasi atılımdır. 19. yüzyıl Müslümanları tarafından şekillendirilen zihni bir tasarım olarak karşımıza çıkar. Namık Kemal bu ideali tarihselleştirmeğe/tarihselleştirmeye çabalamıştır. Bir ideolog olarak Namık Kemal olandan çok olmasını arzu ettiği şekilde tarihsel islami/siyasi aktörleri kaleme alır. Selahaddin Eyyübi'yi de daha çok ideolog yönü ile kaleme almış, idealdeki İslam lideri/idarecisi halinde tasarlamış, geçmişten ziyade o güne ve yarına örnek olacak şekilde inşa etmiştir (Yıldız, 1998: 282).

Namık Kemal, *Celaleddin Harzemşah* oyununda da, İslam birliğini kurma uğrunda kendisini ve kendisine bağlı olanları feda etmekten kaçınmayan İslam kahramanı Celaleddin Harzemşah'ı anlatır. Temel öge İslam birliğinin kurulmasıdır. *Vatan yahut Silistre*'den üç yıl sonra yazılan bu eser ile birlikte İttihad-ı Anasır'ın yanında İttihad-ı İslam'ı da savunduğu açıktır (Ardalı Büyükerman, 2008:133).

Namık Kemal eserleriyle İslam bayraktarlığını bir silsile şeklinde karşımıza çıkarmıştır. Selahaddin Eyyübi'nin Haçlılara karşı İslam'ı ve İslam coğrafyasını koruması, Celaleddin Harzemşah'ın İslam'ın müdafaası uğruna Moğollara karşı büyük bir mücadeleye girişmesi, İttihad-i İslam ideası için yeterli kudrete sahip olduğunu hatırlatmak bir nevi tarihi dayanak göstermek

Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah ... The Meriç Journal Cilt:3,Sayı:7, Yıl:2019
amacıyladır. Yavuz hal tercümesinde Mısır'ı fethiyle elde edilen Hilafet sancağını İttihad-ı İslam ideolojisinin için bir tacı olarak kullanır.

Yavuz Namık Kemal için özel bir konumdadır. Yavuz'u İttihad-ı İslam fikrini gerçekleştiren İslam kahramanı olarak kabul eder. Abdülhak Hamid'in "Kabr-i Selim-i Evvel'i Ziyaret" adlı şiirine karşı "Selimiyye" adlı naziresi İttihad-ı İslam ideolojisi ile örülüdür (Gündoğdu,2016: 66).

Bu İslam Kahramanları ile nitelikli ve İslami idarecinin olması gerektiği özellikleri verirken, Kaniye'de de Türk Dünyası ile Osmanlı ilişkisi ile beraber İslami mezheplerden Şii ve Sünnilik hakkında bilgi vermiştir. İran ve Şii faktörünü eleştirmiş, Halifeliğin Osmanlı Türklerinde olduğunu, hakki sünnet yolunun ise Sünnilik olduğunu da ayrıntısı ile açıklamıştır. Şii faktörünü Anadolu Türklüğü ile Türkistan arasına giren kara kedi olarak nitelemiştir (Namık Kemal, 1993: 28-29).

Osmanlılık ideali ile beraber İttihad-i İslam fikrini de eserlerinde bolca kullandığı yukarı da verilen bazı örneklerden de anlaşılmaktadır. Parçalanmak üzere olan İmparatorluğu bu bağ ya da bu ideoloji ile kurtarma esas amacıdır. Gerek Osmanlılık gerekse İttihad-ı İslam Namık Kemal'in devleti yaşatma reçetesi olarak metinlerinde hayat bulur. Bu reçetenin ilhamı Namık Kemal'in özellikle ve özenle kullandığı tarihtir.

3. CELALEDDİN HARZEMŞAH

6 Ağustos 1888 tarihinde neşredilen eser Namık Kemal'in vefat etmeden önce basılan son eseridir (Akün, 1975: 78).

Namık Kemal, imparatorluğun en sancılı döneminde yaşayan, siyasi ve entelektüel huzursuzluğu içinde hisseden devletin eski parlak günlerini hatırlatarak onu yeniden yükseltmek isteyen bir yazardır. Devletin kurtuluşunu da ortak dayanışma ile düşmana karşı hareket edilirse, iç çekişmeler ile birbirlerini yıpratmazlarsa ele geçecek gücün önlemez bir kuvvet olacağını, aksi takdirde mutlak bir esaret ve yok oluşun kaçınılmaz olduğu fikrindedir. Bu düşüncesi ışığında savunduğu "İslam Birliği" idealini, imparatorluğun en zor durumda olduğu süreçte, ihtiyaç duyulan manevi gücü karşılayacak mefkurevi tipi Celaleddin Harzemşah'ın liderliğinde inşa eder (Ünsal, 2009:115).

Namık Kemal tarih eserlerini oluştururken bir çizgiden ilerler bu çizgi "birlik" çizgisidir. Namık Kemal'de tarihi, birlik fikrini aşlamak için bir araç

Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah ... The Meriç Journal Cilt:3,Sayı:7, Yıl:2019 olarak kullanır. Yaşadığı dönem olarak bakıldığında birliğe en ihtiyaç duyulan zamanlardır. Böyle bir ortamda Namık Kemal, tarihte yaşanan buna benzer durumları gösterip birlik ile aşıldığını dile getirir örnekler sunarak, halka moral verip, özgüven aşılamaya çalışmıştır. Namık Kemal'in tarih anlayışı ile Celaleddin, Celaleddin ile kahraman telakkisi arasında sıkı bir ilişki vardır. Çünkü birliği sağlamak irade sahibi ve idealist kahramanlar ile ancak gerçekleşir. Harzem devrinin karanlığında Osmanlı'yı aydınlatmak istemiştir (Şirin, 1998: 47).

Piyes, Moğol istilasına karşı İslam Dünyasını ve Türk topraklarını korumak amacıyla fedakarca bir çaba içerisinde olan Harzemşahlar Devleti lideri Celaleddin'in liderlik vasıfları ve ülküsü etrafında gelişir. Celaleddin Harzemşah vatani, milleti ve dini için gösterdiği kahramanlıklar ve üstün başarılar ile daha sonraki Türk devletlerine de örnek olmuştur. Böyle bir hayat çerçevesinde metin inşa edilir. Celaleddin, Namık Kemal için vatanperverlik, özgürlük ve kahramanlığın tarihte vücut bulmuş halidir. Celaleddin tüm ulvi duyguları yükleyebileceği bir kurtarıcıdır. Ayrıca ideolojisi olan İttihad-i İslam'ı betimlediği önemli bir figür olarak yaratmıştır.

Müslüman Türk Hükümdarı olan Celaleddin Harzemşah idealist bir liderdir. Vatani ve İslam'ın şerefi uğruna hayatını ve ailesini feda etmekten kaçınmaz (Seyidoğlu, 1988: 186). Celaleddin Harzemşah'ın haremî Neyyiretü'l İkbâl'in sözlerinden de kadın olsun erkek olsun tek derdin vatan ve devletin geleceği olduğu anlaşılmaktadır :

“Padişah neslinden gelenlerin şanı her türlü fedakarlıkta halka numune olmaktadır. Ben evladımı –velev kız olsun- devletime feda etmeye mecburum (Namık Kemal, 2016: 121)”

Namık Kemal'in hükümdara yüklediği en önemli vasıf öncü olması ve önderlik etmesidir. Namık Kemal'e göre lider savaş alanına en önde giden kişi olmalıdır. Osmanlı Tarihi adlı eserinde Yavuz Sultan Selim'in babası II. Bayezid'in gerek saltanatının ilk yıllarında içki ve zevk alemine düşkünlüğü, zorunluluk hasıl olmadıkça kımıldamayacağı istemeyen yapısı, gerekse de saltanatının sonuna doğru dünyadan elini eteğini çekmesi, savaşmaktan ve esas görevi olan İslam'ın korunması ve şahlandırılmasından geri durup kişisel olarak uhreviyata yönelmesini eleştirmiştir (Namık Kemal, 2013: 601).

Namık Kemal eserlerinde Osmanlı toplumu hakkında sosyolojik bir tespit bulur. Osmanlı toplumunu tehlike anına kadar umursamaz hatta milli hassasiyetleri düşük olarak tanımlar ancak vatani tehlikeye düştüğü an taşradaki

Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah ... The Meriç Journal Cilt:3,Sayı:7, Yıl:2019
çiftçinin bile bir anda dehşet saçan bir askere dönüşebildiğini adeta yavrusunu koruyan bir dişi aslan kesildiğini, Osmanlı olmanın kahramanlık ile eşdeğer olduğu tespitini Vatan Yahut Silistre'de İslam Bey'in yanılığısı üzerinden verir (Namık Kemal, 2006: 209).

Lider otoritesi, idaresi ve hakimiyeti Namık Kemal için önemlidir. Vatan Yahut Silistre piyesinde ordunun başında bulunan Sıtkı Bey'in hayatını tehlikeye atma pahasına yaptığı düşman cephanesi patlatma planını İslam Bey'e açması sonucu İslam Bey :

“Paşa şehit oldu. Sende kendini telef edersen, savaşı kim idare edecek? Herkesin yüreğinde gördüğün kuvveti, fikrinde de görüyor musun? Senden fikir almayınca kimin ne iş görebildiği var? Hem kendini yok edeceksin hem de ordunun başını beynini paralayacaksın; hem de sonra kollar, ayaklar çalısır, diyorsun. Allah aşkına etme! Vatanına merhamet et! (Namık Kemal, 2006: 216).”

İslam Bey'in motivasyon kaynağı ecdadıdır. Ailesindeki şehitler onunda savaş azmini ve vatan için ölme isteğini artırır.

Namık Kemal'in ele aldığı tüm hükümdar portrelerinde dikkatle sunduğu liderlik prototipine uygunluk, hükümdarlık görevlerinin en önemlisi saydığı askerinin başında sefere çıkmak gibi son dönem Osmanlı Sultanlarının unuttuğu bir vazifeyi Fatih üzerinden de hatırlatmaktan geri durmamıştır. Hastalığı günden güne artan Fatih'in çektiği meşakkate rağmen ordusunun başından ayrılmamasını Fatih'in ağzından şu şekilde dile getirmiştir :

“Askerim, ben başların buldukça muzaffer olurlar (Namık Kemal, 2017: 115).”

Devlet'in zor duruma düşmesine sebep olarak da padişahların saraya kapanmasını vermiştir (Namık Kemal, 2013: 1156).

İdeal hükümdar tipi olarak ele aldığı *Celaleddin Harzemşah'da* piyesin başında tıpkı Yavuz'un, Babası Beyazı'dan devlet adına memnun olmadığı gibi bir çekişme söz konusudur. Celaleddin, babası Sultan Mehmet Alaeddin'in savaş meydanını terk etmesi ve geri çekilip saklanmasını kabullenmemekte bir hükümdara yakıştıramamaktadır. Celaleddin hanedanının namusu olarak gördüğü bu olay üzerine Babası Sultan Mehmet Alaeddin'e :

“Saymaktan diliniz dolaşmazsa hepsini sayınız yirmi iki senedir kılıç kuşanmış kırk elli muharebe kazanmış birkaç kere mağlubiyet halini tecrübe etmiş biri iken mülkünüzü, vatanınızı, namusunuzu, dininizi ateş içinde, canavar ağzında, düşman ayağı altında, şeytan elinde bıraktınız da bir bozulmuş ordudan firar ettiniz. Yarı dünya insanın helakine sebep oldunuz (Namık Kemal, 2016: 137).

Namık Kemal şahıslara makamlarının kudretine göre değil kişiliklerinin kudretine göre değer verir. Liyakat ile tahta geçmiş, İslam ve vatana hizmet etmiş Hükümdarlara karşı yapılan kalkışmaları hainlik ile itham ederken, görevini yerine getiremeyenleri de tahtından veya makamından indirmeyi caiz görür. Piyeste de kudret sahibi gözü pek Celaleddin, savaş meydanından kaçan babası Mehmet Alaeddin'den daha çok hükmetmeye layıktır.

Celaleddin'i oku tükenmiş, zırhı paralanmış, kargıları, kılıçları, hançerleri kırık olmasına rağmen canını dişine takan er meydanından ayrılmayan bir lider olarak tasvir etmiştir. Yalnızca tek bir an savaş meydanına gecikir, o da Melik Nusret'in şehadetini izleyip onu elleriyle toprağa vermek istediği andır. O esnada Nureddin, Sultan'ı uyarır :

“Padişahım! Vakit geçiyor malum-ı şahanenizdir ki efendimizi önünde görmedikçe asker cennet için bile bir adım atmak istemez (Namık Kemal, 2016: 277).”

Keza muharebe meydanına ulaşmak için dur durak bilmeden ilerlemesi üzerine dinlenmesi için uyarılara :

“Kaideye muhalif gitmiş oluruz. Bir askerın reisi arkada kalırsa mağlubiyet vakti bozguna uğramak yakışır (Namık Kemal, 2016: 282).”

Bu hatırlatmalar son dönem askerinin başında sefere çıkmayan Osmanlı sultanlarına da bir uyarı niteliği taşıyabilir.

Namık Kemal'in önem verdiği ve devletin gücünü bağladığı bir diğer unsur adalet kavramıdır. Pek çok ulvi fazilet ile inşa ettiği ideal hükümdar olarak yarattığı ve bir numune olarak karşımıza çıkardığı Celaleddin Harzemşah'ta adil kişiliği ile meşhurdur. Kardeşi Gıyaseddin'in nefsani duygularına kapılıp bir sipahiyi canına kıydıktan sonra af edilmesi tekliflerine oldukça sert çıkarak kardeşi de olsa kendi çocuğu da olsa haksızlığa gelemeyeceğini bunun bir leke olduğunu

Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah ... The Meriç Journal Cilt:3,Sayı:7, Yıl:2019
dil getirir. Kendi hükmünü değil Allah'ın hükmünün uygulayıcısı olduğunu hatırlatır (Namık Kemal, 2016: 265-271).

Namık Kemal kadın erkek eşitliğini *Vatan yahut Silistre'de* İslam Bey ve Zekiye, *Akif Bey*'de Akif bey ve Dilruba üzerinden verdiği gibi, burada da Celaleddin ve eşi Neyyiret'ül İkbal üzerinden vermiştir. Tıpkı Zekiye gibi Neyyire'de ne cepheden ne savaştan ne de ölümden korkar tek korkusu esaret ve vatanının düşmanlar tarafından işgalidir. Eşlerine olduğu kadar vatanlarına sadakat içerisinde dirler (Namık Kemal, 2016: 158).

İmparatorluğun karanlık devrinde yaşayan aydın bir yazar olan Namık Kemal, gerek yarattığı kahramanlarla gerekse tarihin tozlu sayfalarından hayata getirdiği liderlerle kendine göre önemli ve ulvi bir amaca hizmet ediyordu. Çöküşe doğru ilerleyen imparatorluğunu geçmişten güç alarak kurtarmaya çalışmaktaydı. Hükümdarlara atalarını hatırlatarak kudretlerinin kullanmalarını, halka ecdadını hatırlatarak birlik olmaya çağırmayı ilke edinmişti. O kalemını ideolojisi olan "ittihad" çerçevesinde tarihten ilham alarak oynatmaktaydı. Onun ittihadı hem İttihad-ı İslam, hem de İttihad-ı Osman idi.

SONUÇ

İbn-i Haldun'un görüşüne göre devletler canlı birer organizmadır ve belli birer ömürleri vardır. Osmanlı devleti de XVIII. ve XIX. yüzyıllar itibarıyla nihai sona doğru ilerlemektedir. Tam bu son evrenin aydını olan Namık Kemal, İbn-i Haldun'un devlet teorisine katılır ancak ölüm ile sonlanmasını kabul etmez. Namık Kemal'e göre gerekli reformlar yapıldığı takdirde yıkılış yerine yeniden doğuş gerçekleşir. Bu hedef doğrultusunda hareket etmiş, eserlerini vücuda getirmiştir. Köhneleşen ve aksayan devleti tekrar işlevsel hale sokmak dolayısıyla da yıkılma olmadan canlanma evresine geçirmek temel hedeflerindedir.

Eserlerinde hükümeti ve devlet adamlarını, devlet erkanının hatalarını, çöküşe giden sürece neden olan davranışları geçmişten örnekler sunarak örtük bir şekilde uyarır. Aynı şekilde tarihten parlak liderlere ve dönemlere dikkat çekerek tekrar yükselişe geçilebileceğini ve parlak dönemleri yaşamının çeşitli şartlara bağlı olduğunu dikte eder.

Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah üzerinden kurduğu lider prototipi; cesur, akıllı ve atik, her durumda halkının yanında, vatan, millet ve din karşısında özverili, vatanperver ve hürriyet aşığı, idealist bir lider tipidir. Namık Kemal'in tarihin derin kuyularından Celaleddin Harzemşah karakterini çıkarıp gündeme

Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah ... The Meriç Journal Cilt:3,Sayı:7, Yıl:2019
getirmesi tesadüfi değildir. Celaleddin Harzemşah sadece parlak günlere ulaştırması gereken liderdeki özellikleri bünyesinde toplayan bir mesaj aracıdır.

KAYNAKÇA

Aktaş, Ş. (1993). “ Namık Kemal ve İnsan” Doğumunun Yüz Ellinci Yılında Namık Kemal, Ankara: TTK Yayınları. ss.1-12.

Akün, Ö. F. (1975). “Namık Kemal'in Kitap Halindeki Eserlerinin İlk Neşirleri” İstanbul: Türkiyat Mecmuası, C.XVIII, s.1-78.

Banarlı, N. S. (1947) Namık Kemal ve Türk Osmanlı Milliyetçiliği, İstanbul: Burhaddin Erenler Matbaası.

Başaran Alpagun, B. (1999). “Genç Osmanlı İmparatorluğunda Tarih Yazıcılığı ve Tarih Kitapları” Osmanlı, C.8. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, ss.262-270.

Büyükarman Ardalı, D. (2010). “Vatan Kavramının Türk Tiyatro Edebiyatındaki Seyri Üzerine Bir İnceleme” Erzurum : A.Ü Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S.37, s.127-145.

Carlyle, T. (2004). Kahramanlar, İstanbul : Ötüken Yayınları

Gündoğdu, M. A. (2016). “Namık Kemal'in Selimiyye Adlı Naziresinde İttihad-i İslam Hedefi” Rumeli'de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, Ekim 7, s.63-75.

Kabaklı, A. (1985) Türk Edebiyatı, C.III. İstanbul : Türk Edebiyatı Vakfı Yurt Yayınları.

Kaplan, M. (1948) Namık Kemal Hayatı ve Eserleri, İstanbul : İbrahim Horoz Basımevi.

Mardin, Ş. (2002) Bütün Eserleri 5 Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu (Çev: M.Türkone, F.Unan, İ Erdoğan), İstanbul: İletişim Yayınları.

Mardin, Ş. (2013) Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu (Der: Ö Laçiner, Çev: M.Türkone, F.Unan, İ Erdoğan), İstanbul: İletişim Yayınları.

Namık Kemal (1986). Gülnihal, İstanbul : Milli Eğitim Basımevi.

Namık Kemal (1993). Kaniye, Sebil Yayınevi, İstanbul.

Namık Kemal (2006). İntibah ve Vatan Yahut Silistre (Haz: Emre Karaörs), İstanbul : Morpa Kültür Yayınları.

Namık Kemal (2012a). Akif Bey (Haz: Şükrü Kanber), İstanbul : Kent Yayınları.

Namık Kemal (2012b). Cezmi, (Haz: Şükrü Kanber), İstanbul : Kent Yayınları.

Namık Kemal (2013). Osmanlı Tarihi, Ankara : Elips Kitap.

Namık Kemal (2016). Celaleddin Harzemşah (Haz:Abdullah Şengül), İstanbul : Kesit Yayınları.

Namık Kemal (2017). Evrak-ı Perişan, Ankara: Tema Yayınları.

Özcan, A. (2001). "İttihad-ı İslam" maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, C.23, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,ss.470-475.

Pala, İ. (1988). "Namık kemal ve Tarihi Biyografileri Üzerine" Ölümünün Yüzüncü Yılında Namık Kemal, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, ss.149-160.

Pala, İ. (1989). Namık Kemal'in Tarihi Biyografileri, Ankara: TTK Basımevi.

Seyidoğlu, B. (1988). "Celaleddin Harzemşah'da Şiddet Unsurları" Ölümünün Yüzüncü Yılında Namık Kemal, İstanbul : Marmara Üniversitesi Yayınları, s.185-202.

Şirin, İ (1998). Namık Kemal'in Tarih Anlayışı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Denizli : Pamukkale Üniversitesi

Şirin, İ. (2005). "İktidar Teknolojileri ve Entelektüeller" Düşünen Siyaset-İktidar, Ankara: Lotus Yayıncılık, s.82-86.

Taştan, Y.K. (2017). Balkan Savaşları ve Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Ünsal, K. (2009). "Namık Kemal: Celaleddin Harzemşah", Erzurum: A. Ü Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S.39, s.113-117.

Vatandaş, C. (2004). Türk Ulusçuluğunun Doğuşu, İstanbul : Açılım Kitap.

Namık Kemal'in Celaledin Harzemşah ... The Meriç Journal Cilt:3,Sayı:7, Yıl:2019
Yıldız, G. (1998). "Namık Kemal'in Selahaddin Eyyübi Biyografisi: Öncü Bir Pan-İslamist Metnin İnşasına Dair Bazı Gözlemler" İstanbul: İlmi Araştırmalar Dergisi, S.6, ss.271-287.